

6. Дембицька Н. Когнітивний аспект політичної свідомості. – Соціальна психологія. – 2003. – № 1.
7. Лісневська А.О. Рівень соціального інтелекту як фактор політичної активності студентської молоді. – Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. – 2003. – Вип. 21 (серія «Психологічні науки»).
8. Петрунько О.В. Мотиви відчуження сучасної молоді України від активної політичної діяльності. – Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1.
9. Пороги: незалежний студентський портал Запоріжжя [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://porogy.zp.ua/?page=view&article=4466>
10. Титаренко Т. Революція глазами психолога. – Зеркало недели. – 2004. – 18 декабря (№ 51).
11. Шестопал Е.Б. Психологический профиль российской политики. – Москва: 2000.

C. Bush. Manifestation specificity of political consciousness of modern ukrainian youth.

In this article the question concerning the political consciousness of the modern Ukrainian youth is raised. The problems and causes of political alienation of youth are discovered. The meaning of the concept «political consciousness» is explicated. The attention is focused on the formation factors of the political consciousness. The level of the political activity of the youth on the results of the sociological studies conducted in Ukraine is examined.

Keywords: *political consciousness, political activity, political culture, politics, Ukrainian youth.*

УДК 316.354:378(4)

В. Г. Чугаєвський

**СОЦІАЛІЗУЮЧІ ФУНКЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ**

Розкрито основні напрями реформування системи вищої освіти України в контексті європейської інтеграції та її ролі в соціалізації молоді.

Ключові слова: *соціалізація молоді, Болонський процес, європейська кредитно-трансферна система, кредити, гармонізація.*

Актуальність проблеми. Процес європейської інтеграції дедалі помітніше впливає на всі сфери життя держави, не оминув він і вищої освіти. Відтак, Україна чітко визначила орієнтири на входження в освітній та науковий простір Європи, здійснює реформування освітньої діяльності у

контексті європейських вимог, постійно працює над практичним приєднанням до Болонського процесу.

Важливість входження системи вищої освіти України в Болонський процес пояснюється тим, що він спрямований на формування єдиного відкритого європейського простору у сфері освіти, впровадження кредитних технологій на базі європейської системи трансферу кредитів, стимулювання мобільності і створення умов для вільного пересування студентів, викладачів, науковців в межах європейського регіону, спрощення процедури визначення кваліфікацій, що сприятиме працевлаштуванню випускників і студентів на європейському ринку праці.

Аспекти, в яких проблему розроблено. Увага на теоретичне осмислення соціалізуючих функцій вищої освіти України в контексті європейської інтеграції вже досліджувалась такими авторами, як Грицаєнко П.М. [2], Іваненко В.В. [3], Лавриненко В.Г. [5]. Але соціалізуючі функції вищої освіти України в контексті європейської інтеграції досліджені недостатньо.

Мета даного дослідження полягає в дослідженні механізмів входження вищої освіти України в європейське співтовариство та окреслення проблем, які стоять перед державними інституціями та вищими навчальними закладами.

Слід зазначити, що Болонський процес не передбачає створення повністю ідентичних систем освіти у різних країнах, він призначений лише для зміцнення взаємозв'язків та покращення взаєморозуміння між різними освітніми системами. Болонський процес відкриває нові можливості та перспективи для України, для соціалізації українського студентства. Передусім це можливості, пов'язані з перспективою входження до загальноєвропейського освітнього простору, а саме:

- визнання українських дипломів на міжнародному рівні;
- більша мобільність в європейському просторі для студентів та викладачів;
- спільні освітні та пошукові проекти з провідними європейськими університетами;
- конкурентоспроможність на європейському і світовому ринку праці тощо.

Таким чином, інтеграційні процеси, як це неодноразово підкреслюється в установчих документах Болонського процесу, необхідно розглядати у тісному взаємозв'язку із збереженням та розвитком неповторного національного досвіду, культурної спадщини кожної країни. Отже, «євро

стандарт» в освіті в жодному разі не означає уніфірмації, нівелювання специфіки освітніх систем європейських країн, а спрямований на їх взаємне узгодження та гармонізацію з потребами сучасного світу.

Не випадково саме «гармонізація» виступає одним із ключових понять багатьох документів. Сміслові навантаження цього поняття є надзвичайно містким, адже головною метою виховання та освіти, соціалізації молоді, є навчити молоду людину жити в гармонії з навколишнім світом і самою собою шляхом пізнання цього світу, визначення свого місця в ньому, освоєння певного роду діяльності.

Головним завданням на сьогодні окреслено реалізацію передбаченої Болонською декларацією системи академічних кредитів, аналогічної ECTS (Європейській кредитно-трансферній системі). Саме її розглядають як засіб підвищення мобільності студентів під час переходу з однієї навчальної програми на іншу, включно з програмами післядипломної освіти.

Сьогодні Україна та Європейський союз співпрацюють з метою підвищення рівня загальної освіти та професійної кваліфікації в Україні як у державному, так і в приватному секторах, що передбачає:

- удосконалення системи вищої освіти та системи підготовки фахівців в Україні згідно з сучасними вимогами, включаючи систему сертифікації вищих навчальних закладів і дипломів про вищу освіту;
- професійну підготовку керівників підприємств державного і приватного секторів та цивільних службовців у пріоритетних галузях, що мають бути визначені;
- співробітництво між навчальними закладами, фірмами;
- мобільність для вчителів, випускників, адміністраторів, молодих учених і дослідників та молоді;
- сприяння навчанню в галузі європейських досліджень у відповідних закладах;
- навчання мовам країн Європейського союзу тощо.

Оскільки Європейське співтовариство поставило за мету сприяти між університетській кооперації як засобу покращення якості освіти на благо студентів і вищих навчальних закладів, а програму обміну студентами визначено як вагомий елемент такої міжуніверситетської співпраці та для збільшення можливостей зростання їх навчальної і професійної кар'єри та працевлаштування через визнання дипломів, виникла необхідність розробки механізму взаємного визнання академічних успіхів студентів та їх кваліфікацій. Тому було розроблено Європейську систему перезарахування

кредитів (ECTS) як засіб покращення визнання освіти для навчання за кордоном.

ECTS базується на трьох ключових елементах:

- *інформації* (стосовно навчальних програм і здобутків студентів);
- *взаємній угоді* (між закладами-партнерами і студентом);
- *використанні кредитів ECTS* (визначають навчальне навантаження для студентів) [5].

Ці три ключові елементи приводяться в дію через використання трьох основних документів: інформаційного пакета, форми заяви навчального контракту та переліку оцінок дисциплін. Перш за все ECTS використовується студентами, викладачами і закладами, які хочуть зробити навчання за кордоном невід'ємною частиною освіти студента.

На сьогодні 45 європейських країн, включно з Україною, підписали Болонську декларацію, яка наголошує на необхідності європейської співпраці в забезпеченні якості вищої освіти, підвищенні якості підготовки фахівців, зміцненні довіри між суб'єктами освіти, мобільності, сумісності систем кваліфікацій, посиленні конкурентоспроможності європейської системи освіти.

Для взаємовизнання критеріїв оцінки якості вищої освіти на європейському просторі в Україні необхідно вирішити наступні проблеми:

- встановити офіційні взаємозв'язки з організаціями, що відповідають за гарантування якості вищої освіти в Європі;
- розробити механізми співпраці міжнародних організацій з Україною з питань гарантії якості яка має відбуватися як на рівні університетів (внутрішня оцінка), так і на між університетському рівні – зовнішня оцінка якості. Внутрішнє оцінювання можуть здійснювати експерти з університетів-учасників Європейської асоціації університетів, зовнішнє оцінювання – Європейська мережа забезпечення якості (ENQA). Важливо забезпечити діяльність європейської системи якості освіти як постійно діючої системи. Необхідно також адаптувати чинну структуру ДАК і національних організацій із забезпечення якості освіти до вимог ENQA.

Слід зазначити, що в сучасній українській соціології одним із пріоритетних напрямів дослідження є проблеми вищої освіти, її якості та доступності отримання. Це пояснюється тим, що держава не гарантує всім громадянам отримання вищої освіти, на відміну, наприклад, від загальної середньої освіти. При цьому роль вищої освіти зростає у зв'язку з переходом країни на стратегію стійкого економічного розвитку, широкого

впровадження інформаційних і наукових технологій, розвитку міжнародних зв'язків. Разом з розвитком, починаючи з 90-х років ХХ століття, кількості вищих навчальних закладів різних типів та кількості в них студентів розвивається легальний і нелегальний ринки платних освітніх послуг. Все це приводить до суттєвих змін щодо доступності вищої освіти для різних верств населення.

Спеціалісти в галузі соціології, педагогіки, економіки освіти розробляють нові концепції і науково-методичні засоби в практично-орієнтованому підході до проблематики доступності вищої освіти. Основні їх висновки полягають в наступному:

- в сучасному українському суспільстві зменшується доступність отримання вищої освіти для соціально незахищених верств населення, частка якого з кожним роком зростає;

- вища освіта (особливо престижних напрямів та спеціальностей) все більше стає доступною для заможних верств населення з двох причин: дорогою позашкільною підготовкою до вступу у вищі навчальні заклади та недостатнім фінансуванням державою навчання окремих громадян;

- в структурі напрямів та спеціальностей за якими здійснюється підготовка фахівців у системі вищої освіти України формується ціла низка особливо престижних і, як правило, платних спеціальностей.

Проблема доступності розглядається частіше за все у відриві від проблеми якості вищої освіти. У цьому зв'язку слід відмітити дві проблеми.

Перша полягає в тому, що доступність передбачає якість контингенту студентів з погляду на мотивацію до навчання, творчих можливостей та здібностей до успішного засвоєння професійних знань, вмінь та навичок високої кваліфікації. Другою проблемою є те, що склад студентів, який склався під впливом тих чи інших формальних і неформальних механізмів доступності до відбору абітурієнтів, поступово здійснює своєрідний тиск на освітнє середовище (знижує або підвищує вимоги до освітнього процесу). Все це створює своєрідний феномен «сірої маси», яка подавляє творчих студентів. До цього слід віднести й проблему працевлаштування та матеріального забезпечення випускників вищих навчальних закладів.

Необхідно зважувати на те, що вища освіта – одна з найважливіших складових системи освіти, що забезпечує фундаментальну наукову, професійну та практичну підготовку, здобуття громадянами освітньо-кваліфікаційних рівнів відповідно до їх інтересів і здібностей, удосконалення наукової та професійної підготовки, перепідготовку та підвищення

кваліфікації. Відповідальність освіти перед суспільством має структурований характер. Вона покладається на всіх учасників освітнього процесу – від держави, яка відповідає за належну, що відповідає сучасним реаліям і перспективну освітню політику, до учня чи студента, які мають відповідально ставитись до власної освіти як до найбільш важливої суспільно визначеної й цінної справи. Значна доля відповідальності покладається на навчальні заклади. Загальна організація навчального процесу, підбір і розстановка викладацьких кадрів, розробка і впровадження нових і новітніх методик, підготовка підручників і навчальних посібників, матеріально-технічне забезпечення учасників навчального процесу – далеко не повний перелік сфер відповідальності навчального закладу за якість освіти, яка надається особистості.

Як визначили на Всесвітній конференції з вищої освіти у 2009 році в Парижі, головним фактором розвитку освітніх систем повинна стати соціальна відповідальність освіти, яка базується на таких принципах:

- вища освіта як суспільне благо є відповідальністю усіх зацікавлених сторін, особливо урядів;

- стоячи перед складністю теперішніх і майбутніх глобальних викликів, вища освіта має соціальну відповідальність для покращення розуміння багатогранних проблем, які включають соціальний, економічний, науковий і культурний виміри і нашу здатність відповідати їм. Вона повинна привести суспільство до створення глобальних знань, які б відповідали глобальним викликам (продовольчої безпеки, зміни клімату, розподілу водних ресурсів, міжкультурного діалогу, запровадження відтворювальних джерел енергії, охорони здоров'я тощо);

- заклади вищої освіти, через їх основні функції (дослідження, навчання і послуги громадськості), що здійснюються в контексті інституційної автономії і академічної свободи, повинні збільшити свою міждисциплінарну спрямованість і просувати критичне мислення і активну громадянську позицію. Це сприяло б сталому розвитку, миру, добробуту і реалізації прав людини, зокрема рівності статей;

- вища освіта повинна не тільки надавати тверді навички для теперішніх і майбутніх поколінь, але й має також сприяти освіті соціально відповідальних громадян, які прагнуть до створення миру, захисту прав людини і цінностей демократії;

- існує потреба в більшій інформації, відкритості і прозорості щодо різних місій і роботи індивідуальних закладів;

- автономія – необхідна вимога для здійснення інституційних місій через якість, відповідальність, ефективність, прозорість і соціальну відповідальність [4, 12-30].

Проте існує значна кількість проблем української вищої освіти у контексті Болонського процесу:

- надлишкова кількість навчальних напрямів і спеціальностей, відповідно 76 та 584. Кращі ж світові системи вищої освіти мають у 5 разів менше;

- недостатнє визнання в суспільстві рівня «бакалавр» як кваліфікаційного рівня, його незатребуваність вітчизняною економікою;

- загрозлива в масовому вимірі тенденція до погіршення якості вищої освіти, що наростає з часом;

- збільшення розриву зв'язків між освітянами і працедавцями, між сферою освіти і ринком праці;

- невиправдана плутанина в розумінні рівнів спеціаліста й магістра. З одного боку, має місце близькість програм їх підготовки, їхня еквівалентність за освітньо-кваліфікаційним статусом, а з іншого – вони ліцензуються та акредитуються за різними рівнями, відповідно за III і IV;

- українська система наукових ступенів складніша, порівняно із загальноєвропейською, що перешкоджає мобільності викладачів і науковців в Європі;

- неадекватно до потреб суспільства й ринку праці вирішується доля такої розповсюдженої ланки освіти, як технікуми і коледжі, це при тому, що їх чисельність в державі в чотири рази більша, ніж ВНЗ III та IV рівнів акредитації разом узятих;

- університети України не беруть на себе роль методологічних центрів, новаторів суспільних перетворень, за якими має йти країна. Роль автономії ВНЗ у цих питаннях значно нижчий від середньоєвропейського. Не в повній мірі виконують роль методологічних центрів заклади освіти, що мають статус національних, у той час, коли їхня кількість досягла близько 40% від загальної кількості вищих навчальних закладів III та IV рівнів акредитації.

Таким чином автономія навчального закладу є однією із важливих запорук відповідальності, вдосконалення діяльності вищих навчальних закладів в усіх сферах їх життєдіяльності. Коли мова йде про автономію навчального закладу, мається на увазі такий вищий навчальний заклад, як університет, як носій фундаментальних традицій суспільства, науки і освіти та потужна сила суспільного розвитку.

Університет, де в основі повсякденного життя в повній мірі втілюються принципи самоврядності, організаційно-фінансова і політична незалежність від влади, відповідальність за результати діяльності перед суспільством, академічні свободи, – це природний елемент громадянського суспільства, який є важливою складовою громадянського суспільства, де соціальна адаптація індивіда відбувається в умовах свободи індивідуального вибору, особистої відповідальності за результати навчання і за умови самоврядності.

Автономія університетів як засіб забезпечення якості освіти розуміється всіма учасниками освітнього процесу, але дуже складно втілюється в реальність. У квітні 2005 року вісім українських університетів – Національні Львівський, Чернівецький, Харківський, Дніпропетровський, Донецький, «Києво-Могилянська академія», Український католицький університет (Львів), Університет економіки і права «Крок» (Київ) за підтримки міжнародного фонду «Відродження» утворили консорціум для експериментального впровадження основ університетської автономії у вищій освіті України. Суть цієї ініціативи полягає у створенні нової моделі взаємин університету, суспільства і держави, за якої університет виходить за рамки вертикальної ієрархії і стає соціальним інститутом, що самостійно визначає свої завдання, несе відповідальність за результати своєї діяльності перед суспільством в особі власних академічних і студентських кругів, місцевої громади і, що саме головне, піклується про відповідальність своєї місії загальнонаціональними пріоритетами [3, 57-62].

Отже автономія університету в такому розумінні означає його повну підзвітність і відповідальність перед суспільством за освіченість та належний рівень розвитку громадян та перед особистістю, що вирішила отримати освіту, за якісні результати освіти. Така форма є новою для сучасних вищих навчальних закладів України, але втіленою у більшості відомих світових університетів [1, 103-116].

Слід зазначити, що елементи університетської автономії все ж можна знайти в наявному законодавстві про вищу освіту. Проте їх виконання далеке від досконалості. Університети все ще залишаються низовими елементами жорстко регламентованої, ієрархічної і централізованої системи, в якій відповідальність за кінцевий освітній результат розсіяна між багатьма державними інститутами (внаслідок чого відповідальність за якість освіти практично ніхто не несе), а у влади є всі можливості втручатися у внутрішнє університетське життя [2, 238-244].

Висновки. Університетська автономія має підвищити соціальний статус вищих навчальних закладів, що дасть можливість якісного вдосконалення підготовки фахівців, проведення наукових досліджень, підбору та розстановки науково-педагогічних кадрів.

При реформуванні вищої освіти України, з одного боку, мають враховуватись пріоритети збереження культурних надбань української системи освіти, а з іншого – завдання поліпшення міжнародної співпраці, мобільності, працевлаштування студентів у Європейському чи міжнародному просторі, міжнародної конкурентоспроможності закладів вищої освіти.

Л і т е р а т у р а

1. *Гнатікевич Я.* Чи буде в Україні європейська автономія та самоврядування університетів? // Дух і література. – 2008. – № 19.
2. *Грицаєнко П.М.* Філософське осмислення соціального змісту освіти // Мультиверсум: Філософський альманах. – Київ: Центр духовної культури, 2009. – № 78.
3. *Иваненко В.В.* Адаптація університетського менеджмента как інструмент модернізації вищого образования // Роль програми ТЕМПУС в создании общеевропейского образовательного пространства: матер. Междунар. науч-метод. видеоконф. 17 мая 2010 г. – Тюмень: Тюм. ГНГУ, 2010.
4. *Квіт С.* Алгоритм університетського розвитку // Дух і література. – 2008. №19.
5. *Лавриненко В.Г.* Європейська інтеграція: від Риму до Лісабону: курс лекцій: навчальний посібник. – Київ: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2010.

V. Chugayevskyy. Socialization functions of higher education in the context of the European integration.

The article discusses the main directions of reforming of the higher education system of Ukraine in the context of European integration and its role in the socialization of youth.

Keywords: *youth socialization, Bologna Process, European Credit Transfer System (ECTS), credits, harmonization.*